

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ
της 28ης Σεπτεμβρίου 1994 *

Στην υπόθεση C-408/92,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του Bedford Industrial Tribunal (Ηνωμένο Βασίλειο) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

Constance Christina Ellen Smith κ.λπ.

και

Avdel Systems Ltd.,

η έκδοση προδικαστικής απόφασης ως προς την ερμηνεία του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ σε σχέση με τις διάφορες μεθόδους που επιτρέπεται να εφαρμοστούν για την εξίσωση της ηλικίας συνταξιοδότησεως που προβλέπουν τα επαγγελματικά συνταξιοδοτικά συστήματα αφενός για τους άνδρες εργαζομένους και αφετέρου για τις γυναίκες εργαζόμενες,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

συγκείμενο από τους Ο. Due, Πρόεδρο, G. F. Mancini (εισηγητή), J. C. Moitinho de Almeida και M. Díez de Velasco, προέδρους τμήματος, R. Joliet, F. A. Schockweiler, G. C. Rodríguez Iglesias, F. Grévisse, M. Zuleeg, P. J. G. Kapteyn και J. L. Murray, δικαστές,

* Γλώσσα διαδικασίας: η αγγλική.

γενικός εισαγγελέας: W. Van Gerven

γραμματέας: L. Hewlett, υπάλληλος διοικήσεως,

λαμβάνοντας υπόψη τις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

- οι Smith κ.λπ., εκπροσωπούμενες από τη Vereena Jones, της Equal Opportunities Commission, επικουρούμενη από τον Michael J. Beloff, QC, και τον Clive Lewis, barrister,
- η Avdel Systems Ltd., εκπροσωπούμενη από τον P. J. Martin, της Engineering Employers Federation, επικουρούμενο από τον David Pannick, QC,
- η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από τον John E. Collins, Assistant Treasury Solicitor, επικουρούμενο από τους Stephen Richards και Nicholas Paines, barristers,
- η Γερμανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον Ernst Röder, Ministerialrat του ομοσπονδιακού Υπουργείου Οικονομίας, και τον Claus-Dieter Quasowski, Regierungsdirektor του ίδιου Υπουργείου,
- η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από την Karen Banks, μέλος της Νομικής Υπηρεσίας,

έχοντας υπόψη την έκθεση ακροατηρίου,

αφού άκουσε τις προφορικές παρατηρήσεις των Smith κ.λπ., της Avdel Systems Ltd., της Ολλανδικής Κυβερνήσεως, εκπροσωπούμενης από τον J. W. de Zwaan, αναπληρωτή νομικό σύμβουλο του Υπουργείου Εξωτερικών, της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου και της Επιτροπής, κατά τη συνεδρίαση της 15ης Μαρτίου 1994,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 4ης Μαΐου 1994,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Με απόφαση της 2ας Νοεμβρίου 1992, που περιήλθε στο Δικαστήριο στις 6 Δεκεμβρίου 1992, το Bedford Industrial Tribunal υπέβαλε, δυνάμει του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, τρία προδικαστικά ερωτήματα ως προς την ερμηνεία του άρθρου 119 της Συνθήκης αυτής σε σχέση με τις διάφορες μεθόδους που επιτρέπεται να εφαρμοστούν για την εξίσωση της ηλικίας συνταξιοδότησεως που προβλέπουν τα επαγγελματικά συνταξιοδοτικά συστήματα αφενός για τους άνδρες εργαζομένους και αφετέρου για τις γυναίκες εργαζόμενες.
- 2 Τα ερωτήματα αυτά ανέκυψαν κατά την εκδίκαση διαφοράς μεταξύ της Smith και τεσσάρων άλλων γυναικών αφενός και της εταιρίας Avdel Systems Ltd αφετέρου σχετικά με την εξίσωση των ηλικιών συνταξιοδότησεως των ανδρών και των γυναικών εργαζομένων.
- 3 Οι προσφεύγουσες της κύριας δίκης υπάγονταν ή εξακολουθούν να υπάγονται στο επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα Avdel Pension & Life Assurance Plan, το οποίο έχει οργανώσει και διαχειρίζεται ο εργοδότης τους, η Avdel Systems Ltd.
- 4 Το εν λόγω σύστημα, το οποίο έχει οργανωθεί συμβατικώς και δεν αποτελεί τμήμα του εθνικού συστήματος συνταξιοδότησεως βάσει του εισοδήματος (contracted out of State Earnings Related Pension Scheme), χρηματοδοτείται από τις εισφορές αφενός του εργοδότη και αφετέρου των μισθωτών. Το σύστημα αυτό παρέχει στους ασφαλισμένους, μεταξύ άλλων, το δικαίωμα να λάβουν επαγγελματική σύνταξη μόλις συμπληρώσουν την ηλικία συνταξιοδότησεως.

- 5 Μέχρι τις 30 Ιουνίου 1991 ως ηλικία συνταξιοδότησεως προβλεπόταν το 65ο έτος για τους άνδρες και το 60ό έτος για τις γυναίκες. Την 1η Ιουλίου 1991 η ηλικία συνταξιοδότησεως καθορίστηκε ενιαία στο 65ο έτος για αμφότερα τα φύλα. Κατά την απόφαση περί παραπομπής, η τροποποίηση αφορά τόσο τις παροχές που οφείλονται για περιόδους απασχολήσεως διανυθείσες μετά την 1η Ιουλίου 1991 όσο και τις παροχές που οφείλονται για περιόδους απασχολήσεως διανυθείσες πριν από την ημερομηνία αυτή.
- 6 Η μετάθεση προς τα άνω του ορίου για την ηλικία συνταξιοδότησεως των γυναικών έχει τις ακόλουθες συνέπειες από την 1η Ιουλίου 1991:
- α) Αν μια γυναίκα συνταξιοδοτηθεί μετά τη συμπλήρωση του 60ού έτους της ηλικίας της, η σύνταξή της θα υποστεί κατ'αξία μείωση ίση με 4 % ετησίως, για κάθε έτος συνταξιοδότησεώς της πριν από τη συμπλήρωση του 65ου έτους της ηλικίας της. Αν εξακολουθούσε να ισχύει ο παλαιός κανόνας, η σύνταξή της θα ήταν πλήρης.
- β) Αν μια γυναίκα αποχωρήσει από το συνταξιοδοτικό σύστημα πριν συμπληρώσει το 65ο έτος της ηλικίας της, τα ήδη κτηθέντα συνταξιοδοτικά δικαιώματά της, τα οποία μπορούν να μεταφερθούν σε άλλο συνταξιοδοτικό σύστημα ή να χρησιμοποιηθούν για τη σύναψη συμβάσεως ιδιωτικής ασφάλισεως, υπολογίζονται βάσει του 65ου έτους ως κανονικής ηλικίας συνταξιοδότησεως.
- γ) Αν μια γυναίκα συνταξιοδοτηθεί μετά τη συμπλήρωση του 60ού έτους της ηλικίας της, οι συνταξιοδοτικές παροχές που δικαιούται λόγω προηγούμενης εργασίας της σε άλλο εργοδότη βάσει του ότι θα συνταξιοδοτούνταν κατά το 60ό έτος της ηλικίας της θα υφίστανται, εφόσον έχει μεταφέρει τα σχετικά δικαιώματά της στο ισχύον σήμερα συνταξιοδοτικό σύστημα, τη μείωση που περιγράφηκε ανωτέρω στο στοιχείο α'. Το συνολικό ποσό των συνταξιοδοτικών αυτών παροχών δεν μπορεί πάντως να είναι κατώτερο της χρηματικής εγγυήσεως που παρέχεται κατά τον χρόνο μεταφοράς των δικαιωμάτων αυτών στο συνταξιοδοτικό σύστημα.

- 7 Στο Bedford Industrial Tribunal προσέφυγαν 78 γυναίκες, των οποίων η οικονομική κατάσταση, λόγω της εξισώσεως της ηλικίας συνταξιοδοτήσεώς τους προς τη μεγαλύτερη ηλικία συνταξιοδοτήσεως των ανδρών, χειροτέρευσε σε σχέση με την κατάσταση που προσδοκούσαν βάσει της παλαιάς ρυθμίσεως.
- 8 Οι πέντε προσφεύγουσες της κύριας δίκης επελέγησαν ως αντιπροσωπευτικές περιπτώσεις τριών διαφορετικών καταστάσεων:
- α) Εργαζόμενες γυναίκες που συνταξιοδοτήθηκαν μετά την 1η Ιουλίου 1991, σε ηλικία μεταξύ 60 και 65 ετών. Η σύνταξή τους υπέστη, κατ' εφαρμογή της νέας ρυθμίσεως, μείωση μέχρι 20 %.
- β) Εργαζόμενες γυναίκες που εξακολουθούν να εργάζονται, αλλά δεν υπάγονται πλέον στο συνταξιοδοτικό σύστημα. Οι γυναίκες αυτές μπορούν να αξιώσουν τη μελλοντική χορήγηση συντάξεως βάσει των δικαιωμάτων που απέκτησαν κατά τη διάρκεια της υπαγωγής τους στο συνταξιοδοτικό σύστημα, αλλά για το ύψος της συντάξεως αυτής θα θεωρηθεί ως κανονική ηλικία συνταξιοδοτήσεως το 65ο έτος της ηλικίας τους.
- γ) Εργαζόμενες γυναίκες που εξακολουθούν να εργάζονται και έχουν μεταφέρει στο συνταξιοδοτικό σύστημα τα δικαιώματα που έχουν αποκτήσει από προηγούμενη εργασία τους σε άλλο εργοδότη. Σε περίπτωση συνταξιοδοτήσεως των γυναικών αυτών μεταξύ του 60ού και του 65ου έτους της ηλικίας τους, τα συνταξιοδοτικά δικαιώματά τους υφίστανται την προαναφερθείσα μείωση του 4 % ετησίως μέχρι το 65ο έτος της ηλικίας τους.

9 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Bedford Industrial Tribunal έκρινε σκόπιμη την αναστολή της διαδικασίας και την υποβολή στο Δικαστήριο των εξής προδικαστικών ερωτημάτων:

«1) Αν ένα επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα προβλέπει διαφορετική κανονική ηλικία συνταξιοδότησεως για τους άνδρες αφενός και για τις γυναίκες αφετέρου (το 65ο και το 60ό έτος της ηλικίας τους αντίστοιχα) και αν ο εργοδότης επιδιώκει, κατόπιν της αποφάσεως στην υπόθεση C-262/88, Barber κατά Guardian Royal Exchange Assurance Group (Συλλογή 1990, σ. I-1889), την κατάργηση αυτής της διακρίσεως, αντιβαίνει προς το άρθρο 119 της Συνθήκης της Ρώμης ο καθορισμός από τον εργοδότη του 65ου έτους ως κοινής ηλικίας συνταξιοδότησεως τόσο για τους άνδρες όσο και για τις γυναίκες

i) όσον αφορά τις παροχές που προβλέπονται από αυτό το επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα και καταβάλλονται στους μισθωτούς βάσει των ετών εργασίας που έχουν παράσχει μετά την ημερομηνία εξισώσεως, δηλαδή την 1η Ιουλίου 1991;

ii) όσον αφορά τις παροχές που προβλέπονται από αυτό το επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα και καταβάλλονται στους μισθωτούς βάσει των ετών εργασίας που συμπληρώθηκαν μέχρι ή μετά τις 17 Μαΐου 1990, αλλά πριν από την ημερομηνία εξισώσεως, δηλαδή την 1η Ιουλίου 1991;

iii) όσον αφορά τις παροχές που προβλέπονται από αυτό το επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα και καταβάλλονται στους μισθωτούς βάσει των ετών εργασίας που συμπληρώθηκαν πριν από τις 17 Μαΐου 1990, εφόσον η εξίσωση των ηλικιών συνταξιοδότησεως πραγματοποιήθηκε την 1η Ιουλίου 1991;

2) Σε περίπτωση που στο ανωτέρω ερώτημα 1 δοθεί εν όλω ή εν μέρει αρνητική απάντηση: Επιβάλλει το άρθρο 119 στον εργοδότη οποιαδήποτε υποχρέωση ελαχιστοποίησης των δυσμενών συνεπειών που έχει για τις χορηγούμενες στις γυναίκες παροχές η απόφαση του εργοδότη να καταργήσει τη διαφορά ως προς τις ηλικίες συνταξιοδότησεως;

- 3) Σε περίπτωση που στο ανωτέρω ερώτημα 1 δοθεί εν όλω ή εν μέρει καταφατική απάντηση: Μπορεί ο εργοδότης, σύμφωνα με το άρθρο 119, να επικαλεστεί την αρχή της αντικειμενικής δικαιολογήσεως και να ισχυριστεί ότι η μείωση των παροχών που καταβάλλονται στις γυναίκες δικαιολογείται ενόψει των αναγκών της επιχειρήσεως ή του επαγγελματικού συνταξιοδοτικού συστήματος και, αν ναι, ποιοι είναι οι κρίσιμοι παράγοντες βάσει των οποίων κρίνεται αν συντρέχει τέτοια αντικειμενική δικαιολόγηση;»

Επί του πρώτου ερωτήματος

- 10 Με το πρώτο ερώτημα το εθνικό δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστούν τα περιθώρια χειρισμών που έχει ο διαχειριζόμενος επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα ο οποίος, κατόπιν της διαπιστώσεως ότι ο καθορισμός διαφορετικών ηλικιών συνταξιοδοτήσεως για τους άνδρες και για τις γυναίκες είναι ασυμβίβαστος με το άρθρο 119 της Συνθήκης, λαμβάνει μέτρα για την αποκατάσταση της ισότητας τόσο για το παρελθόν όσο και για το μέλλον.
- 11 Πρέπει να υπομνηστεί ότι το Δικαστήριο, με την απόφαση της 17ης Μαΐου 1990, C-262/88, Barber (Συλλογή 1990, σ. I-1889, στο εξής: απόφαση Barber), αποφάνθηκε ότι οι συντάξεις που καταβάλλονται βάσει των συμβατικών οργανωμένων επαγγελματικών συνταξιοδοτικών συστημάτων εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 119 της Συνθήκης (σκέψη 28), το οποίο απαγορεύει κάθε διάκριση μεταξύ ανδρών και γυναικών εργαζομένων ως προς τις καταβαλλόμενες αμοιβές, όποιος και αν είναι ο μηχανισμός στον οποίο οφείλεται η ανισότητα αυτή. Επομένως, ο καθορισμός διαφορετικής προϋποθέσεως ως προς την ηλικία, ανάλογα με το φύλο, είναι αντίθετος προς το άρθρο 119, ακόμη και αν η διαφορά της ηλικίας συνταξιοδοτήσεως αφενός των ανδρών και αφετέρου των γυναικών είναι αντίστοιχη αυτής που προβλέπει το εκ του νόμου εθνικό σύστημα (σκέψη 32).

- 12 Εντούτοις, ενόψει της υπάρξεως επιτακτικών λόγων ασφάλειας δικαίου, το Δικαστήριο αποφάσισε ότι δεν μπορεί να γίνει επίκληση του αμέσου αποτελέσματος του άρθρου 119, προκειμένου να ζητηθεί η εφαρμογή της ίσης μεταχειρίσεως στον τομέα των επαγγελματικών συντάξεων παρά μόνον ως προς τις παροχές που οφείλονται βάσει περιόδων απασχολήσεως που έχουν διανυθεί μετά τις 17 Μαΐου 1990, ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως, με την επιφύλαξη της εξαιρέσεως που προβλέπεται υπέρ των εργαζομένων ή των ελκόντων δικαιώματα από αυτούς οι οποίοι, πριν από την ημερομηνία αυτή, είχαν ασκήσει ένδικη προσφυγή ή είχαν υποβάλει ισοδύναμη κατά το εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο ένσταση (σημείο 5 του διατακτικού της αποφάσεως Barber, όπως διευκρινίστηκε από το Δικαστήριο, μεταξύ άλλων, με την απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 1993, C-109/91, Ten Oever, Συλλογή 1993, σ. I-4879).
- 13 Το επίδικο μέτρο ελήφθη στο πλαίσιο του επίμαχου συνταξιοδοτικού συστήματος με σκοπό ακριβώς τη συμμόρφωση προς την απόφαση Barber. Προς τούτο, επελέγη το ένα από τα δύο μέσα με τα οποία θα μπορούσε να αποκατασταθεί η ισότητα μεταχειρίσεως: αντί να παρασχεθούν στους άνδρες τα ίδια οφέλη που παρέχονταν στις γυναίκες και συνεπώς να μειωθεί η ηλικία συνταξιοδοτήσεώς τους μέχρι το προβλεπόμενο για τις γυναίκες όριο, η ηλικία συνταξιοδοτήσεως των γυναικών μετατέθηκε προς τα άνω, ώστε να εξισωθεί με την προβλεπόμενη για τους άνδρες, η δε μετάθεση αυτή ίσχυσε και για το παρελθόν, δηλαδή για τον προγενέστερο της εκδόσεως της αποφάσεως Barber χρόνο, πράγμα που είχε ως συνέπεια τη χειροτέρευση της καταστάσεως των γυναικών εργαζομένων.
- 14 Κατά συνέπεια, με το προδικαστικό ερώτημα ερωτάται ουσιαστικά αν επιτρέπεται, προκειμένου να αποκατασταθεί η ισότητα, να στερηθεί η ευνοούμενη κατηγορία (εν προκειμένω οι γυναίκες), τόσο για το παρελθόν όσο και για το μέλλον, το πλεονέκτημα που προβλεπόταν μέχρι τότε για την κατηγορία αυτή, σε συνάρτηση τόσο με την ημερομηνία ενάρξεως της ισχύος του μέτρου αυτού (εν προκειμένω την 1η Ιουλίου 1991) όσο και με την ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως Barber (17 Μαΐου 1990), με την οποία διαπιστώθηκε η δυσμενής διάκριση που έπρεπε να καταργηθεί.
- 15 Επ' αυτού επιβάλλεται η παρατήρηση ότι το Δικαστήριο, με την απόφαση της 8ης Απριλίου 1976, 43/75, Defrenne (Συλλογή τόμος 1976, σ. 175, σκέψη 15), αποφάνθηκε, στο πλαίσιο υποθέσεως που αφορούσε αγωγή αποζημιώσεως που είχε ασκηθεί στην κύρια δίκη λόγω δυσμενούς διακρίσεως σε σχέση με τις αποδοχές, ότι το γεγονός ότι το άρθρο 119 εντάσσεται στο πλαίσιο της εναρμονί-

σεως των όρων εργασίας υπό την έννοια της προόδου επιτρέπει την απόρριψη της αντιρρήσεως ότι η εν λόγω διάταξη μπορεί να τηρηθεί με άλλο τρόπο και όχι με την αύξηση των χαμηλότερων μισθών.

- 16 Εξάλλου, με την απόφαση της 7ης Φεβρουαρίου 1991, C-184/89, Nimz (Συλλογή 1991, σ. I-297, σκέψεις 18 έως 20), το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι το εθνικό δικαστήριο υποχρεούται να μην εφαρμόζει καμία διάταξη της εθνικής νομοθεσίας που οδηγεί σε διακρίσεις, χωρίς να χρειάζεται να ζητήσει ή να αναμείνει την προηγούμενη εξαφάνισή της κατόπιν συλλογικών διαπραγματεύσεων ή με οποιαδήποτε άλλη συνταγματική διαδικασία, και να εφαρμόζει στην κατηγορία που βρίσκεται σε δυσμενέστερη θέση το ίδιο καθεστώς που ισχύει για τους άλλους εργαζομένους και το οποίο, ελλείψει ορθής εφαρμογής του άρθρου 119 της Συνθήκης μέσω του εθνικού δικαίου, παραμένει το μόνο έγκυρο σύστημα αναφοράς.
- 17 Κατά συνέπεια, εφόσον η δυσμενής διάκριση ως προς τις αποδοχές έχει διαπιστωθεί από το Δικαστήριο και ενόσω δεν έχουν ληφθεί στο πλαίσιο του συνταξιοδοτικού συστήματος μέτρα για την αποκατάσταση της ίσης μεταχειρίσεως, η τήρηση του άρθρου 119 δεν μπορεί να εξασφαλιστεί παρά μόνο με τη χορήγηση στα πρόσωπα που ανήκουν στην κατηγορία που βρίσκεται σε δυσμενέστερη θέση των ίδιων πλεονεκτημάτων που προβλέπονται για τα πρόσωπα που ανήκουν στην ευνοούμενη κατηγορία.
- 18 Η εφαρμογή της αρχής αυτής στην προκειμένη περίπτωση σημαίνει ότι για την περίοδο από τις 17 Μαΐου 1990, ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως Barber, μέχρι την 1η Ιουλίου 1991, ημερομηνία κατά την οποία ελήφθησαν, στο πλαίσιο του συνταξιοδοτικού συστήματος, μέτρα προς αποκατάσταση της ισότητας, τα συνταξιοδοτικά δικαιώματα των ανδρών εργαζομένων πρέπει να υπολογίζονται βάσει της ηλικίας συνταξιοδοτήσεως που ίσχυε για τις γυναίκες εργαζόμενες.
- 19 Όσον αφορά τις προγενέστερες της 17ης Μαΐου 1990 περιόδους εργασίας, αρκεί η παρατήρηση ότι, κατά την απόφαση Barber, δεν επιτρέπεται η εφαρμογή του άρθρου 119 στις συνταξιοδοτικές παροχές που οφείλονται για τις ανωτέρω περιόδους και συνεπώς οι εργοδότες και οι διαχειριζόμενοι τα συνταξιοδοτικά συστήματα δεν οφείλουν να τηρούν την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως για τις εν λόγω παροχές.

- 20 Κατά συνέπεια, για τις εν λόγω περιόδους το κοινοτικό δίκαιο δεν επέβαλλε καμία υποχρέωση βάσει της οποίας θα μπορούσε να δικαιολογηθεί η λήψη μέτρων για την εκ των υστέρων μείωση των πλεονεκτημάτων που προβλέπονταν για τις γυναίκες.
- 21 Όσον αφορά τις περιόδους απασχολήσεως που διανύθηκαν μετά την έναρξη ισχύος των κανόνων για την κατάργηση της διακρίσεως, δηλαδή μετά την 1η Ιουλίου 1991, το άρθρο 119 της Συνθήκης δεν κωλύει τη λήψη μέτρων για την αποκατάσταση της ίσης μεταχειρίσεως μέσω της μειώσεως των πλεονεκτημάτων που προβλέπονταν για τα ευνοούμενα προηγούμενως πρόσωπα. Το άρθρο 119 απαιτεί μόνον την καταβολή στους εργαζόμενους άνδρες και στις εργαζόμενες γυναίκες ίδιας αμοιβής για όμοια εργασία, χωρίς όμως να επιβάλλει συγκεκριμένο ύψος για την αμοιβή αυτή.
- 22 Κατά συνέπεια, στο πρώτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 119 της Συνθήκης απαγορεύει στον εργοδότη, ο οποίος λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα για να συμμορφωθεί προς την απόφαση Barber, να μεταθέσει προς τα άνω την ηλικία συνταξιοδοτήσεως των γυναικών μέχρι το προβλεπόμενο για τους άνδρες όριο ηλικίας, όσον αφορά τις περιόδους απασχολήσεως μεταξύ της 17ης Μαΐου 1990, ημερομηνίας εκδόσεως της αποφάσεως αυτής, και της ημερομηνίας ενάρξεως της ισχύος των εν λόγω μέτρων. Αντίθετα, για τις περιόδους απασχολήσεως που διανύθηκαν μετά την ανωτέρω ημερομηνία, το άρθρο 119 δεν του απαγορεύει να προβεί στην ανωτέρω ενέργεια. Για τις προγενέστερες της 17ης Μαΐου 1990 περιόδους απασχολήσεως, το κοινοτικό δίκαιο δεν επέβαλλε καμία υποχρέωση βάσει της οποίας θα μπορούσε να δικαιολογηθεί η λήψη μέτρων για την εκ των υστέρων μείωση των πλεονεκτημάτων που προβλέπονταν για τις γυναίκες.

Επί του δευτέρου ερωτήματος

- 23 Με το δεύτερο ερώτημα το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν, σε περίπτωση κατά την οποία το άρθρο 119 επιτρέπει την προς τα άνω μετάθεση του ορίου ηλικίας συνταξιοδοτήσεως των γυναικών μέχρι το προβλεπόμενο για τους άνδρες όριο,

τα επαγγελματικά συνταξιοδοτικά συστήματα που προβαίνουν στην εξίσωση αυτή οφείλουν να περιορίζουν κατά το δυνατόν τις αρνητικές συνέπειες που έχει η τροποποίηση αυτή για τις γυναίκες.

- 24 Κατόπιν της απαντήσεως που δόθηκε στο πρώτο ερώτημα, το δεύτερο ερώτημα δεν μπορεί να αφορά παρά μόνον τις περιόδους απασχολήσεως που διανύθηκαν μετά την έναρξη ισχύος των μέτρων για την αποκατάσταση της ισότητας μέσω της μεταθέσεως προς τα άνω του ορίου για την ηλικία συνταξιοδοτήσεως των γυναικών.
- 25 Συναφώς, αρκεί η παρατήρηση ότι η ισότητα μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών ως προς τις αποδοχές αποτελεί θεμελιώδη αρχή του κοινοτικού δικαίου και ότι, ενόψει του αμέσου αποτελέσματος του άρθρου 119, η εκ μέρους του εργοδότη εφαρμογή της ισότητας αυτής πρέπει να είναι άμεση και πλήρης.
- 26 Κατά συνέπεια, όταν ο εργοδότης, αφού διαπιστωθεί η ύπαρξη δυσμενούς διακρίσεως, αποκαθιστά την ισότητα για το μέλλον μέσω της μειώσεως των πλεονεκτημάτων της ευνοούμενης κατηγορίας, η επίτευξη της ισότητας δεν επιτρέπεται να είναι βαθμιαία και να επιβληθούν προϋποθέσεις που θα είχαν ως αποτέλεσμα τη, μεταβατική έστω, διατήρηση της δυσμενούς διακρίσεως.
- 27 Κατά συνέπεια, στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η προς τα άνω μετάθεση του ορίου για την ηλικία συνταξιοδοτήσεως των γυναικών μέχρι το προβλεπόμενο για τους άνδρες όριο, την οποία αποφασίζει ο εργοδότης προς τον σκοπό της εξαλείψεως δυσμενούς διακρίσεως που υφίσταται σχετικά με επαγγελματικές συντάξεις, δεν μπορεί να συνοδεύεται, όσον αφορά τις παροχές που οφείλονται για μελλοντικές περιόδους απασχολήσεως, από μέτρα περιορισμού των αρνητικών συνεπειών που ενδέχεται να έχει για τις γυναίκες η μετάθεση αυτή, έστω και αν τα μέτρα αυτά είναι μεταβατικά.

Επί του τρίτου ερωτήματος

- 28 Με το τρίτο ερώτημα ερωτάται κατ' ουσίαν αν, στις περιπτώσεις στις οποίες το άρθρο 119 απαγορεύει την αποκατάσταση της ίσης μεταχειρίσεως μέσω της προς τα άνω μεταθέσεως του ορίου για την ηλικία συνταξιοδότησεως των γυναικών, επιτρέπεται εντούτοις, στο πλαίσιο επαγγελματικού συνταξιοδοτικού συστήματος, η αποκατάσταση της ισότητας με την εφαρμογή της μεθόδου αυτής, αν υπάρχουν αντικειμενικοί δικαιολογητικοί λόγοι αναγόμενοι στις ανάγκες της επιχειρήσεως ή του συνταξιοδοτικού αυτού συστήματος.
- 29 Το ερώτημα αυτό αφορά τις συνταξιοδοτικές παροχές που οφείλονται για περιόδους απασχολήσεως που διανύθηκαν μεταξύ της 17ης Μαΐου 1990, ημερομηνίας εκδόσεως της αποφάσεως Barber, και της ημερομηνίας ενάρξεως της ισχύος των μέτρων αποκαταστάσεως της ίσης μεταχειρίσεως μέσω της μεταθέσεως του ορίου για την ηλικία συνταξιοδότησεως των γυναικών. Όπως δηλαδή εκτέθηκε ανωτέρω, για τις περιόδους αυτές και μόνον είναι ανεπίτρεπτη η ανωτέρω μέθοδος.
- 30 Συναφώς, επιβάλλεται η παρατήρηση ότι, ακόμη και αν υποτεθεί ότι επιτρέπεται στο πλαίσιο αυτό να λαμβάνονται υπόψη αντικειμενικοί δικαιολογητικοί λόγοι αναγόμενοι στις ανάγκες της επιχειρήσεως ή του οικείου επαγγελματικού συνταξιοδοτικού συστήματος, ο διαχειριζόμενος το επαγγελματικό αυτό σύστημα δεν θα μπορούσε να επικαλεστεί βεβαίως, για να δικαιολογήσει την προς τα άνω μετάθεση του ορίου για την ηλικία συνταξιοδότησεως των γυναικών κατά την περίοδο αυτή, τόσο σημαντικές οικονομικές δυσχέρειες όσο ήσαν οι δυσχέρειες που έλαβε υπόψη το Δικαστήριο με την απόφαση Barber, καθόσον το χρονικό αυτό διάστημα ήταν σχετικά βραχύ και, εν πάση περιπτώσει, οφειλόταν στη συμπεριφορά του ίδιου του διαχειριζομένου το σύστημα αυτό.
- 31 Κατά συνέπεια, στο τρίτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 119 της Συνθήκης απαγορεύει στον διαχειριζόμενο επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα να μεταθέτει εκ των υστέρων προς τα άνω, επικαλούμενος

δυσχέρειες του συστήματος ή δυσχέρειες της οικείας επιχειρήσεως, το όριο για την ηλικία συνταξιοδοτήσεως των γυναικών, όσον αφορά τις περιόδους απασχολήσεως που διανύθηκαν μεταξύ της 17ης Μαΐου 1990 και της ενάρξεως της ισχύος των μέτρων με τα οποία αποκαταστάθηκε η ισότητα στο πλαίσιο του εν λόγω συστήματος.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 32 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η Γερμανική Κυβέρνηση, η Ολλανδική Κυβέρνηση, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, οι οποίες κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδικούς της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπιπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε με απόφαση της 2ας Νοεμβρίου 1992 το Bedford Industrial Tribunal, αποφαινεται:

- 1) Το άρθρο 119 της Συνθήκης ΕΟΚ απαγορεύει στον εργοδότη, ο οποίος λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα για να συμμορφωθεί προς την απόφαση της 17ης Μαΐου 1990, C-262/88, Barber (Συλλογή 1990, σ. I-1889), να μεταθέσει προς τα άνω την ηλικία συνταξιοδοτήσεως των γυναικών μέχρι το προβλεπόμενο για τους άνδρες όριο ηλικίας, όσον αφορά τις περιόδους απασχολήσεως μεταξύ της 17ης Μαΐου 1990, ημερομηνίας εκδόσεως της αποφάσεως αυτής, και της ημερομηνίας ενάρξεως της ισχύος των εν λόγω μέτρων. Αντίθετα, για τις

περιόδους απασχολήσεως που διανύθηκαν μετά την ανωτέρω ημερομηνία, το άρθρο 119 δεν του απαγορεύει να προβεί στην ανωτέρω ενέργεια. Για τις προγενέστερες της 17ης Μαΐου 1990 περιόδους απασχολήσεως, το κοινοτικό δίκαιο δεν επέβαλλε καμία υποχρέωση βάσει της οποίας θα μπορούσε να δικαιολογηθεί η λήψη μέτρων για την εκ των υστέρων μείωση των πλεονεκτημάτων που προβλέπονταν για τις γυναίκες.

- 2) Η προς τα άνω μετάθεση του ορίου για την ηλικία συνταξιοδότησεως των γυναικών μέχρι το προβλεπόμενο για τους άνδρες όριο, την οποία αποφασίζει ο εργοδότης, κατόπιν της προαναφερθείσας αποφάσεως Barber, προς τον σκοπό της εξαλείψεως δυσμενούς διακρίσεως που υφίσταται σχετικά με επαγγελματικές συντάξεις, δεν μπορεί να συνοδεύεται, όσον αφορά τις παροχές που οφείλονται για μελλοντικές περιόδους απασχολήσεως, από μέτρα περιορισμού των αρνητικών συνεπειών που ενδέχεται να έχει για τις γυναίκες η μετάθεση αυτή, έστω και αν τα μέτρα αυτά είναι μεταβατικά.
- 3) Το άρθρο 119 της Συνθήκης απαγορεύει στον διαχειριζόμενο επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα να μεταθέτει εκ των υστέρων προς τα άνω, επικαλούμενος δυσχέρειες του συστήματος ή δυσχέρειες της οικείας επιχειρήσεως, το όριο για την ηλικία συνταξιοδότησεως των γυναικών, όσον αφορά τις περιόδους απασχολήσεως που διανύθηκαν μεταξύ της 17ης Μαΐου 1990 και της ενάρξεως της ισχύος των μέτρων με τα οποία αποκαταστάθηκε η ισότητα στο πλαίσιο του εν λόγω συστήματος.

Due	Mancini	Moitinho de Almeida
Díez de Velasco	Joliet	Schockweiler
Rodríguez Iglesias	Grévisse	Zuleeg
Kapteyn	Murray	

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 28 Σεπτεμβρίου 1994.

Ο Γραμματέας

Ο Πρόεδρος

R. Grass

O. Due